

Qarabağ-5 x Ağdaş-21 və Qarabağ-6 x Ağdaş-21 kombinasiyaları *G.hirsutum* L. tipli bitkilərin faizinə görə (28,52 % və 29,9 %) bir-birindən az fərqlənir. Lakin birinci kombinasiyada məhsuldarlığın ikinciyə nisbətən yüksək olması bu kombinasiyada *G.barbadense* L. tipli bitkilərin nisbətən az (17,97 %) olması ilə əlaqədardır. Aparılmış təhlillər göstərir ki, F_2 -də yaranan depresiyaya səbəb daha az məhsuldar növə (*G.barbadense* L.) oxşar, steril və yarıms steril hibridlərin meydana gəlməsidir. Daha məhsuldar hibrid kombinasiyalarda aralıq tip və *G.hirsutum* L. növünə oxşar bitkilərin sayı daha çoxdur.

İkinci nəsilə bütün kombinasiyalarda hər iki valideyndən fərqlənən aralıq tip bitkilər daha yüksək faiz təşkil etmişdir. Bu hibridlər sonrakı nəsilərdə müvafiq komponentlərə parçalanır. Həm genetik, həm də təsərrüfat üçün yararlı əlamətlər kompleksinə malik yeni formaların seçilməsi baxımından bu bitkilər daha çox əhəmiyyət kəsb etdiyindən, bu qrupa aid olan bitkilər sonrakı nəsilərdə də diqqət mərkəzində olmuşdur. Kombinasiyalarda hər iki növdən fərqlənən bitkilər içərisində təsərrüfatca qiymətli xüsusiyyətlərə malik olan bitkilər sonrakı nəsilərdə fərdi şəkildə öyrənilmişdir.

Kombinasiyalarda vegetasiya dövrünə görə F_1 -də müşahidə olunan aralıq irsiyyət F_2 -də də saxlanmışdır. Aparılan fərdi analizlər nəticəsində F_2 -də Qarabağ-5 x Ağdaş-21 və Qarabağ-6 x Ağdaş-21 kombinasiyaların-

da baş verən müsbət transqressiv parçalanma nəticəsində qısa vegetasiya dövrünə malik (121-123 gün) bitkilər müəyyən edilmişdir.

F_2 -də bir qozada xam pambığın kütləsi kombinasiyalarda $4,4 \pm 0,22$; $4,7 \pm 0,26$; $4,7 \pm 0,21$ q olmaqla aralıq irsiyyətə malikdir.

Qarabağ-5 x Ağdaş-21 kombinasiyasında mənfi transqressiv parçalanma halları qeyd olunmuşdur.

İkinci nəsilə də kombinasiyalarda bitkilər əsas zoğun hündürlüyünə görə hər iki valideyndən üstün ($127,6 \pm 2,11$; $121,2 \pm 1,72$; $112,4 \pm 1,64$) göstəricilərə malikdir. Eyni qanunauyğunluq bir kolda qozaların sayının orta göstəricilərində də ($24,8 \pm 0,21$; $27,4 \pm 0,33$; $22,7 \pm 0,25$) saxlanılır.

Beləliklə, mutant-sort hibridlərində təsərrüfat əlamətləri öyrənilmiş və aşağıdakı nəticələr əldə edilmişdir: F_1 növlərarası hibridlərdə bir kolda qozaların sayı və bitkinin hündürlüyünə görə heterozis effekti müşahidə olunur. Bir qozanın kütləsi və vegetasiya müddətinə görə hibridlər aralıq irsiyyətə malikdir. Lakin hər üç kombinasiyada hibridlər tezyetışkən valideyn formalara doğru meyl edir.

F_2 -də Qarabağ-7 x Ağdaş-21 kombinasiyasında məhsuldarlığın digər kombinasiyalarla müqaisədə aşağı olmasına səbəb daha az məhsuldar valideynə oxşar hibridlərin, steril və yarıms steril bitkilərin sayca daha çox olmasıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Эгамбердиев А.Э. Индуцированная изменчивость хлопчатника: Автореф. дис. ... докт. биол. наук. Сибирское отделение АН СССР Ин-т Цитологии, Новосибирск, 1991, 45с. 2. Джабаров О.Д., Гибридизация мутантов хлопчатника и методы отбора по качеству волокна // Доклады ВАСХНИЛ, 1984, №2, с.18-19 3. Абдуразаков Э.К. Наследование скороспелости у географически отдаленных гибридов F_2 по межфазным периодам // Биологические основы оптимизации скороспелости и продуктивности растений: Матер. Науч. Конференции. Ташкент, 1996, с. 107 3. Абдуразаков Э.К. Проявление гетерозиса и корреляция признаков у внутривидовых географически отдаленных гибридов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. Ташкент, 2000, 19 стр. 4. Зайнишев А. Наследование скороспелости и некоторых хозяйственно ценных признаков в зависимости от способов скрещивания и условий выращивания гибридов хлопчатника. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. Ташкент, 1964, 19 с.

CAMIŞLARIN BRUSELYOZUNUN DİAQNOSTİKASINDA SEROLOJİ TESTLƏRİN MÜQAYİSƏVİ ÖYRƏNİLMƏSİ

N.A.MUSTAFAEVA, elmi işçi
Azərbaycan ET Baytarlıq İnstitutu

Müasir dövrdə xəstəliklərin diaqnostikasında yeni aktual metodların planlı şəkildə həyata keçirilməsi ən vacib məsələlərdən biridir. Təsərrüfatlarda camışların bruselyozuna lazımı diqqət verilməmişdir. Bu heyvanlarda onun yayılma dərəcəsinin və diaqnostikasının tam öyrənilməsi xəstəliyə qarşı aparılan baytarlıq tədbirlərinin səmərəliliyinə daim maneçilik törətmişdir.

Xəstəliklərə, xüsusən yoluxucu xəstəliklərə vax-

tında düzgün və dəqiq diaqnoz qoyulması heyvandarlıq təsərrüfatlarında ona qarşı profilaktik tədbirlərin həyata keçirilməsi və xəstəliyin ləğvi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Əgər hər hansı bir xəstəliyə düzgün diaqnoz qoyularsa, həmin xəstəlik hətta infeksiyon mənşəli olsa belə ona qarşı yönəldilən müalicə və profilaktika tədbirləri effektiv olur və iqtisadi cəhətcə təsərrüfatlara ciddi ziyan vermir.

**Camışların bruselyozunda KKBR və
KBR-də alınan nəticələrin müqayisəsi**

Müayinə olunan qan nümunələrinin ümumi miqdarı	Bruselyoza müsbət cavab verən heyvanların miqdarı		
	KBR	RBS	KKBR
1151	55 (4,7%)	37 (3,2%)	98 (6,7%)

Uzun illər camışların bruselyoza az həssas ol-
duqları və hətta bu xəstəliyə tutulmamaları barədə
səhv mülahizə hökm sürmüşdür. Belə vəziyyət infek-
sion prosesin mənbəyini süni olaraq qaranlıqda qoy-
muşdur. Sonralar respublikamızda və Gürcüstanda
aparılan elmi axtarışlardan aydın olmuşdur ki, ca-
mışlar Bruselyoza nəinki tutulmurlar, onlar hətta
inək cinsindən olan heyvanlara nisbətən daha çox
həssaslıq göstərirlər və bu növ heyvanlar nəinki Br.
abortoznan bir çox hallarda Br. melitenzislə yolu-
xurlar ki, bu da böyük epidemioloji əhəmiyyət kəsb
edir.

Bundan başqa küllü miqdar müxtəlif yaş qru-
pundan və cinsindən olan camışlarda aqqlutinasiya
reaksiyası ilə aparılan müayinələrin nəticəsində ay-
dın olmuşdur ki, camışlarda aqqlutininlərin patolo-
ji titri qaramal cinsindən olan heyvanların eyni titrin-
dən xeyli aşağıdır. Camışların qan nümunələrinin
diaqnostikasında müqayisəvi olaraq AR, KBR,
KUMBR, RBS, KKBR, SHR reaksiyalarından ist-
tifadə edilmişdir.

Camış qan serumlarının müayinəsində RBS-də
antigeni 0,03-0,03ml və 0,03-0,015ml həcmində götü-
rülmişdir. AR qoyuluşu zamanı isə 12%-li fenollaş-
mış NaCl-dan istifadə edilmişdir.

KBR reaksiyası ümumi metodikaya əsasən
KUMBR-sı isə P.A.Trilenkonun metodikasına əsa-
sən icra olunmuşdur.

KKBR-sın qoyulmasında D.Saydulninin meto-
dikasına əsaslanmışdır. Ümumiyyətlə axırıncı reaksi-
ya əvvəlcə iri buynuzlu heyvanlar üzərində tətbiq
edilmişdir. İlk dəfə olaraq həmin reaksiyanı camışlar
arasında tətbiq edərək, aldığımız nəticəni digər reak-
siyalarla müqayisə etmişik.

Müayinə üçün qan nümunələri əsasən Bakı ət
kombinatından və respublikanın bəzi rayonlarının
heyvandarlıq təsərrüfatlarından (Salyan, Neftçala,
Abşeron, Şuşa, Qobustan, Masallı, Ucar, Biləsuvar

və s.) gətirilmişdir. Bu məqsədlə 1151 baş müxtəlif
yaşlı camışın qan nümunəsi müayinədən keçirilmiş-
dir. Əldə edilən nəticə aşağıdakı cədvəldə qeyd olun-
muşdur.

Cədvəldəki məlumatı təhlil etməmişdən əvvəl
qeyd etməliyik ki, KKBR-lə yanaşı AR, KBR, RBS,
KUMBR reaksiyalarında qoyulmuşdur. Lakin ali-
nan nəticə bir-birindən kəskin fərqlənmədiyi üçün
aşağıdakı cədvəldə üç reaksiyanın nəticəsi şərh edil-
mişdir.

Cədvəldən göründüyü kimi üç reaksiyanın nəti-
cələri bir-birindən hiss olunacaq səviyyədə fərqlənir-
lər. Belə ki, müayinəyə cəlb olunmuş 1151 baş camış-
ların 55 başı KBR-sı, 37 başı RBS-la, 98 başı isə
KKBR reaksiyası ilə müsbət nəticə vermişdir ki, bu da
müvafiq olaraq 4,7; 3,2 və 6,7 faiz təşkil edir.

Alınan nəticələrdən görünür ki, camışlarda bru-
selyozun aşkar edilməsində o biri reaksiyalara nis-
bətən KKBR-də 1,5-2 dəfə artıq xəstə heyvan aşkar
edilmişdir ki, bu da xəstəliyin aşkar edilməsində ol-
duqca vacibdir.

Tədqiqatlarımızın bu baxımdan ikinci tərəfi
104-M vaksin ştammi ilə eksperimental olaraq peyv-
ənd olunmuş camışların göstərilən reaksiyalar ilə
qan nümunələrinin müqayisəvi müayinə edilməsindən
ibarət olmuşdur.

Burada əsas məqsəd peyvənddən sonra reaksi-
yaların titrlərinin beynəlxalq bölgü səviyyəsinin öyrə-
nilməsi olmuşdur. Müayinələrin nəticəsi göstərmişdir
ki, hər bir müayinə vaxtı KKBR-sının titri yüksək ol-
muş və uzun müddət davam etmişdir.

Müayinələr vaxtı əldə edilən nəticələr sübut edir
ki, konqlyutinat kompleksinin birləşmə reaksiyası
digər seroloji reaksiyalara nisbətən bruselyozun
diaqnostikasında daha həssas olub, xəstələrin aşkar
olunmasında çox etibarlı diaqnoz üsuludur. Həmin
reaksiya yüksək spesifikliyə malikdir.

Müayinələrdə KKBR-da serumun optimal
inaktivasiya dərəcəsi 64 °S temperaturada aparıldıq-
da reaksiya daha tez keçmişdir.

Camışların bruselyozuna AR-sı ilə diaqnoz
qoyduqda 12%-li fenollaşdırılmış NaCl məhlulundan
istifadə etdikdə alınan müsbət reaksiyaların sayı çox-
dur.